

KRIVIČNO-PRAVNI I KRIMINALISTIČKI ASPEKT KRIVIČNOG DELA FALSIFIKOVANJA NOVCA

CRIMINALLY-LEGAL AND CRIMINALISTIC ASPECT OF COUNTERFITING OF MONEY

Aleksandar R. Ivanović

Pravni fakultet Internacionalnog Univerziteta u Novom Pazaru, Republika Srbija

SAŽETAK

Autor razmatra i analizira krivično delo falsifikovanja novca u skladu sa pravnom regulativom krivičnog zakonodavstva Republike Srbije, ukazujući na osnovne načine izvršenja ovog krivičnog dela.

Na kraju rada posebna pažnja posvećena je davanju osnovnih smernica za unapređenje delatnosti na polju suprotstavljanja ovoj društveno negativnoj pojavi.

Ključne reči: novac, falsifikovanje novca, suzbijanje, sprečavanje.

Key words: money, counterfeiting money, fight, prevention.

ABSTRACT

The author analyzes and discusses the counterfeiting of money in accordance with legal regulations of the criminal legislation of the Republic of Serbia, pointing to a basic form of execution of this crime.

At the end of the work, special attention is given to providing basic guidelines for the promotion activities in the field of opposition to this negative social phenomenon.

1. UVOD

Novac kao opšteprihvaćeno sredstvo ekonomske razmene onemogućava različito vrednovanje robe kod trampe, te na taj način olakšava razmenu, smanjuje transakcione troškove i podstiče specijalizaciju. S obzirom na svoje funkcije, novac je oduvek bio predmet napada sa stanovišta raznih vidova kriminalnog ispoljavanja, tako je i falsifikovanje novca pojava koja datira još

iz najstarijih vremena organizovanog ljudskog društva. Nagli naučno tehnološki razvoj čovečanstva imao je za posledicu to da je danas tehnika falsifikovanja novca na veoma visokom stepenu usavršenosti, dok je velika protivpravna imovinska korist, koja se obezbeđuje vršenjem ovog krivičnog dela, razlog što je ono veoma rasprostranjeno. Dva su osnovna motiva za vršenje krivičnog dela falsifikovanja novca: ekonomski i politički. Ekonomski motiv ogleda se u mogućoj zaradi, dok se politički motiv falsifikovanja novca vezuje za nameru određene društvene grupe ili države da organizovanim vršenjem ovog krivičnog dela u odnosu na drugu državu izazove ekonomsko slabljenje i poremećaje u osnovnim privrednim delatnostima, što bi se posredno odrazilo na slabljenje odbrambene moći te zemlje, ali i na promenu kursa unutrašnje i spoljne politike.

2. POJAVNI OBLICI

Falsifikovanje novca je prvo delo sistematizovano u glavi krivičnih dela protiv privrede Krivičnog zakonika Republike Srbije. Inkriminacijom ovog dela štiti se novac kao sredstvo plaćanja koje u savremenom životu, a posebno u privredi ima izuzetan značaj. Objekt krivičnog dela jeste novac, a pod novcem se podrazumeva svaki predmet, metalni ili papirni novac koji je vidljivim znakom obeležen kao novac i koji služi kao merilo za vrednost i kao takav je od države priznat. U smislu države i prava kao novac se smatra metalni ili papirni novac koji je na osnovu zakona u opticaju u sopstvenoj a i stranoj državi. S tim u vezi neće postojati ovo krivično delo ako neko falsifikuje ili upotrebi novac koji više nije u opticaju, bez obzira što on i takav može imati određenu numizmatičku, umetničku ili neku drugu vrednost, već će se u takvom slučaju raditi o kakvom drugom krivičnom delu, npr. krivičnom delu prevare. Ovo

krivično delo predviđeno je u članu 223. Krivičnog zakonika Republike Srbije u pet pojava oblika.

Prvi oblik krivičnog dela postoji onda kada je reč o pravljenu lažnog novca u nameri da se stavi u opticaj kao pravi ili preinačavanju pravog novca u nameri njegovog stavljanja u promet kao pravog novca (čl. 223. st. 1 KZRS). Radnja krivičnog dela je određena alternativno i može se sastojati u preduzimanju bilo koje radnje sadržane u zakonskom biću krivičnog dela.

Pravljenje lažnog novca znači proizvodnju jedne materije, ili stvari koja u svakom pogledu imitira pravi novac.¹³⁴ Ukoliko nema ove sličnosti, tj. prave imitacije, onda nema ni pravljena lažnog novca. Ukoliko imitacija nije verna originalu, odnosno ako je lažni novac izrađen tako da se na prvi pogled može videti da to ne predstavlja novac, onda nema krivičnog dela falsifikovanja novca, već krivičnog dela prevare. Za postojanje dela bez značaja je na koji je način izvršeno pravljenje lažnog novca, kao i to od kakve je materije napravljen lažan novac. Ovo delo će postojati i onda kada s obzirom na svoj sastav lažan metalni, naročito zlatni i srebrni novac ima istu, čak i bolju finoću ili veću količinu metala, odnosno zlata ili srebra od odgovarajućeg komada pravog novca. Pravljenje lažnog novca će biti krivično delo samo ako je ono učinjeno u nameri njegovog stavljanja u opticaj. Ovaj oblik krivičnog dela falsifikovanja novca će postojati samo ako namera stavljanja lažnog novca nije realizovana od strane lica koje je lažni novac napravilo. Ako je lice koje je lažni novac napravilo takav novac i stavi u opticaj, onda će ono biti odgovorno samo za stavljanje lažnog novca u opticaj, pošto u takvom slučaju postoji prividni sticaj, s obzirom da je pravljenje lažnog novca, kao prethodni stadijum, supsidijarno stavljanju takvog novca u opticaj. Takođe, za postojanje krivičnog dela bez značaja je i u kojoj je količini izvršeno pravljenje lažnog novca. U pogledu vinosti ovo krivično delo može biti izvršeno samo sa umišljajem, koji se ogleda u svesti da se pravi lažan novac, s tim što za postojanje krivičnog dela treba da postoji namera upotrebe lažno napravljenog novca kao pravog, koja je u tom slučaju konstitutivni deo umišljaja.

Preinačenje pravog novca obuhvata prepravljavanje pravog novca tako da on dobije veću vrednost od one koju stvarno ima, a u nameri da se stavi u opticaj kao nepreinačeni novac veće vrednosti. Ovo se uglavnom vrši na taj način što se broju koji označava iznos dodaje jedna ili više nula ili zamenom postojećeg broja većim brojem. Prema tome, preinačavanjem novca menja se njegova

prvobitna vrednost. Objekt ovog krivičnog dela može biti samo pravi novac, tj. novac koji služi kao zakonsko sredstvo plaćanja i koji ima svoju vrednost, na njemu naznačenu, i koja se prema tome može preinačiti. Prema tome, svako preinačavanje novca bez promene njegove vrednosti ne predstavlja ovo krivično delo. Preinačenje novca koji je povučen iz optičaja, na taj način da se takvom novcu daje izgled pravog novca, ne predstavlja preinačavanje pravog novca, već pravljenje lažnog novca. Preinačenje pravog novca mora biti učinjeno sa namerom njegovog stavljanja u opticaj kao pravog, nepreinačenog novca veće vrednosti. Ako nema ove namere, samo preinačavanje novca neće biti krivično delo. Krivično delo je svršeno samim preinačavanjem novca u takvoj nameri, bez obzira na to da li je realizovana namera stavljanja u opticaj preinačenog novca kao pravog ili ne. U slučaju da lice koje je preinačilo pravi novac takav novac stavi u opticaj, važi sve ono što je rečeno i u slučaju kada neko lice napravi lažni novac i stavi ga u opticaj kao pravi. I kod ovog oblika krivičnog dela falsifikovanja novca potrebno je da preinačeni novac predstavlja vernu imitaciju pravog novca, tj. da se na prvi pogled ne može uočiti da je novac preinačen, u suprotnom neće postojati ovo krivično delo. U činilac ovog krivičnog dela može biti svako lice, u pogledu vinosti potreban je direktan umišljaj, tj. svest da se preinačavanjem pravom novcu daje izgled novca veće vrednosti, a u nameri da se isti stavi u opticaj kao nepreinačeni pravi novac veće vrednosti. Za pravljenje lažnog novca, odnosno preinačavanje pravog novca u nameri da se stavi u opticaj kao pravi predviđena je kazna zatvora od dve do dvanaest godina, a lažan novac će se oduzeti.

Drugi oblik krivičnog dela falsifikovanja novca se sastoji u pribavljanju lažnog novca s namerom da se isti stavi u opticaj kao pravi ili stavljanjem u opticaj takvog novca (čl. 223 st. 2 KZRS). Radnja krivičnog dela je kao i u prvom stavu određena alternativno i može se sastojati u preduzimanju bilo koje radnje sadržane u zakonskom biću krivičnog dela.

Pribavljanje lažnog novca u nameri da se stavi u opticaj kao pravi obuhvata svaku delatnost kojom se stiče lažni novac u nameri da se stavi u opticaj kao pravi. Prema tome, za postojanje dela je bez značaja o kakvoj se delatnosti radi, već je važno samo da se tom delatnošću ostvaruje posedovanje lažnog novca. S tim u vezi pribavljanje lažnog novca može se ostvariti kupovinom lažnog novca po nižoj ceni, trampom, primanjem na poklon, oduzimanjem i sl. Za postojanje dela bitno je da još prilikom pribavljanja postoji namera da se takav novac stavi u opticaj kao pravi. Krivično delo

¹³⁴ J. D. Tahović, *Krivično pravo posebni deo*, Naučna knjiga, Beograd, 1953, str. 305.

je izvršeno samim pribavljanjem takvog novca u pomenutoj nameri. U pogledu vinosti potreban je umišljaj, kao i namera stavljanja takvog novca u opticaj kao pravog.

Stavljanje lažnog novca u opticaj predstavlja svaku upotreba lažnog novca u prometu kao pravog, što se najčešće ostvaruje njegovom predajom drugom licu. Stavljanje u promet lažnog novca može se izvršiti isplatom, kupovinom robe, plaćanjem usluga, duga, dažbina, davanjem na zajam, razmenom novčanice i sl. Za postojanje ovog krivičnog dela je bez značaja da li je novac predhodno falsifikovan od strane nekog drugog lica, ili pak od strane lica koje taj novac stavlja u opticaj. Naime, kao što je to već istaknuto učinilac ovog dela može biti lice koje je napravilo lažan novac, kada isti samo stavi u promet, i u tom slučaju će se raditi o prividnom sticaju po osnovu supsidijariteta, tj. kažnjavanju učinioca samo za poslednji stadijum. Takođe, ovo delo može izvršiti i lice koje novac, falsifikovan od strane druge osobe, stavi u opticaj, znajući pritom da to nije pravi, već lažni novac. Krivično delo je svršeno samim stavljanjem u opticaj falsifikovanog novca. Treba napomenuti, da za postojanje dela nije bitno da li je učinilac imao nameru da na ovaj način ostvari i neki poseban cilj, kao i da li ga je ostvario. Npr., radiće se o svršenom delu falsifikovanja novca, a ne o njegovom pokušaju kada je učinilac pri kupovini neke robe predao novčanicu čiji je falsifikat otkriven pre nego što mu je roba predata, ili kada se pri razmeni strane valute podmetne lažna novčanica koja je otkrivena pre nego što je novac razmenjen.¹³⁵ Za pribavljanje lažnog novca u nameri da se stavi u opticaj kao pravi, odnosno za stavljanje lažnog novca u opticaj predviđena je kazna zatvora od jedne do deset godina, a lažni novac će se oduzeti.

Treći oblik krivičnog dela je u stvari kvalifikovan oblik i kvalifikacije je učinjena s obzirom na vrednost napravljenog, preinačenog, stavljenog u promet ili pribavljenog lažnog novca koji prelazi iznos od milion i petsto hiljada dinara, isti taj limit predviđen je i kada se radi o stranom novcu (čl. 223 st. 3 KZRS). Za ovaj oblik dela predviđena je kazna zatvora od pet do petnaest godina, kao i mera oduzimanja lažnog novca.

Četvrti oblik krivičnog dela sastoji se u stavljanju u opticaj lažnog novca koji je primljen kao pravi ili u neprijavljivanju pravljenja lažnog novca, odnosno neprijavljivanju stavljanja takvog novca u opticaj (čl. 223 st. 4 KZRS). Kao i u prethodnim oblicima, radnja krivičnog dela je određena alternativno i

može se sastojati u preduzimanju bilo koje radnje sadržane u zakonskom biću krivičnog dela.

Stavljanje u opticaj lažnog novca koji je primljen kao pravi je sličan pojavnim obliku *stavljanja lažnog novca u opticaj*, jedina razlika ogleda se u tome što učinilac u ovom slučaju dolazi do poseda lažnog novca ne znajući da je on lažan. Prema tome, objekt ovog vida krivičnog dela falsifikovanja novca je takođe lažan novac, dok se radnja dela sastoji u stavljanju u opticaj takvog novca, koji je primljen kao pravi. Dakle, kod ovog oblika lažan novac se prima (pri razmeni novca, vraćanju kusura pri kupovini, vraćanju duga i sl.) kao pravi, ali se dalje stavlja u opticaj iako se zna da je on lažan. Naime, učinilac ovog dela nije svestan u momentu primanja tog novca da je lažan, ali ga je stavlja u opticaj pošto saznaje da je lažan. Saznanje da je novac lažan, u ovom slučaju dolazi posle primanja lažnog novca, dok se kod *stavljanja lažnog novca u opticaj*, novac upravo pribavlja kao lažan, svesno i u nameri da se kao takav stavi u opticaj. S tim u vezi, može se reći da cilj, odnosno motiv stavljanja u opticaj ovako dobijenog lažnog novca nije sticanje materijalne koristi, već izbegavanje štete. Delo je svršeno stavljanjem u opticaj lažnog novca, odnosno kada je učinilac lažni novac razmenio, dobio za njega robu ili platio uslugu. U pogledu vinosti potreban je umišljaj.

Neprijavljivanje načinjenog lažnog novca ili stavljanje lažnog novca u opticaj praktično predstavlja dva, uslovno rečena oblika ovog krivičnog dela. Naime, ovde učinilac ne prijavljuje slučaj pravljenja lažnog novca koji mu je poznat ili ne prijavljuje samo stavljanje takvog novca u opticaj. Radnja ovog vida krivičnog dela falsifikovanja novca sastoji se nečinjenju, odnosno nepostupanju po dužnosti da se nadležnim organima prijavi da je neko falsifikovao novac ili da je neko takav novac stavio u opticaj. Delo je svršeno onog trenutka kada je lice koje je znalo za pravljenje lažnog ili za upotrebu takvog novca bilo u mogućnosti da to delo prijavi, ali to nije učinio. U pogledu vinosti potreban je umišljaj, koji se ogleda u svesti da je napravljen lažan novac, odnosno da se takav novac stavlja u opticaj. Ovaj oblik krivičnog dela je i privilegovan način izvršenja jer je za taj oblik zakonodavac predvideo kao sankciju novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine.

3. NAČIN IZVRŠENJA

Naime, falsifikovanje novca je danas toliko rasprostranjeno, naročito u poslednjih desetak godina od kada su falsifikatori novca počeli da primenjuju savremene tehnike reprodukcije, tj.

¹³⁵ LJ. Lazarević, Krivično pravo – posebni deo, Savremena administracija, Beograd, 1993, str. 216.

kopiranja u boji. U praksi se može naići na razne slučajeve falsifikovanja novca, od pojedinaca koji samostalno vrše ovo krivično delo, do manjih, odnosno većih kriminalnih grupa, koji se profesionalno i organizovano bave vršenjem ovog vida kriminalnog ispoljavanja na teritoriji jedne pa čak i više zemalja. Treba napometuti, da se u odnosu na ranija vremena, metalni novac u današnje vreme dosta manje falsifikuje, pre svega zato što se izrađuje u apoenima male nominalne vrednosti, pa je samim tim i zarada od njegovog falsifikovanja znatno manja. Shodno tome u ovom radu se nećemo detaljnije baviti falsifikovanjem metalnog novca.

Falsifikovanje metalnog novca vrši se livenjem, kovanjem (štancovanjem) i galvanoplastikom. Falsifikovanje papirnog novca zahteva visok stepen stručnih znanja u vezi sa fotografskim, cinkografskim, litografskim i štamparskim postupcima, kao i posedovanje odgovarajućeg pribora za izradu falsifikovanih novčanica (kliše, mastila, fotografski materijali, štampači, boje). Međutim, treba napomenuti da je uz današnja dostignuća računarske tehnologije, uz veoma ograničen nivo znanja i sa opremom (laserske kopir mašine i štampači u boji, razni softveri i sl.) dostupnom gotovo svakome falsifikovanje novčanica znatno lakše u odnosu na raniji period. Papirne novčanice se mogu falsifikovati na sledeći način: a) ručno; b) mašinski (štampanjem); v) kopiranjem originalnih novčanica.

Ručno falsifikovanje papirnih novčanica vrši se na sledeće načine:

- a) *Precrtavanjem originalnih novčanica*, ovo se vrši na tako što se slobodnom rukom precrtava crtež originalne novčanice, ili crta falsifikovana novčanica na osnovu originala. Na ovakav način dobijaju se falsifikovane novčanice, koje se odlikuju brojnim nedostacima. Naime, takvi falsifikati su dosta grubo, a crteži, slova i brojevi dosta neprecizni. Ovaj način falsifikovanja je redak, jer zahteva veoma veliku obdarenost lica za crtanje, odnosno reprodukovanje. Osim toga, zbog navedenih nedostataka ovakvo falsifikovane novčanice dosta lako se otkrivaju, a samim tim i teže rasturaju, tj. puštaju u opticaj.
- b) *Preinačavanjem originalnih novčanica*, prave novčanice sa nižim apoenima pretvaraju se u prave novčanice sa višim apoenima. Ovo se vrši na taj način što se rediranjem, odnosno hemijskim putem brišu originalni brojevi, a zatim ucrtavaju brojevi veće vrednosti, odnosno umeću falsifikovani brojevi, čime se ovako falsifikovanoj novčanici povećava nominalna vrednost. Kao i kod predhodno navedenog načina, potrebna su određena stručna znanja za falsifikovanje novčanica na ovaj način.

Osim toga potrebno je da je sličnost između originalnih novčanica manje i veće monetarne vrednosti izuzetno velika.

- v) *Prepravljavanjem nevažećih novčanica*, izrađuju se falsifikovane novčanice, tako što se nevažeće novčanice, odnosno novčanice koje su povučene iz optičaja prepravljaju tako da im se daje izgled važećih novčanica. Radi se o dosta retko primenjivanom načinu falsifikovanja, s obzirom da je za ovakav metod izrade lažnih novčanica potrebno da nevažeće, odnosno novčanice povučene iz optičaja imaju dosta sličnosti sa novčanicama koje su u opticaju.
- g) *Skraćivanjem originalnih novčanica*, vrši se falsifikovanje na način što se nekoliko originalnih novčanica iste monetarne vrednosti iseku na identične milimetarski tanke linije, zatim se od svake novčanice izdvaja po jedan takav odrezak, naravno sa različitim pozicijama koje zauzima na novčanici, tako da se lepljenjem tih delova dobija jedna cela novčanica. Glavni nedostatak ove metode falsifikovanja jeste to što su falsifikati kraći od originala, a spojeni delovi novčanica ne pokazuju celinu crteža.

Falsifikovanje novčanica mašinskim putem, vrši se na način što se najpre originalna novčanica reprodukuje fotografisanjem, zatim se na osnovu te fotografije cinkografskim postupkom izrađuje odgovarajući kliše, uz pomoć koga se na mašinama za štampu štampaju lažne novčanice. Ovako izrađeni falsifikati, u dobroj meri imitiraju originalne novčanice, tako da se od strane laika veoma teško prepoznaju, naročito ako su izgužvane ili uprljane.

Fotokopiranje originalnih novčanica, je metod koji se s obzirom na naučno tehnološki napredak društva, danas najviše praktikuje. Ovaj metod falsifikovanja ispoljava se u dva osnovna vida. Prvi oblik ogleda se u kopiranju originalnih novčanica na laserskim kolor aparatima za fotokopiranje, dok se u drugom slučaju, uz pomoć računarske tehnike, najpre vrši skeniranje originalnih novčanica, zatim se na dobijenim fotografijama uz pomoć raznih softvera vrši prepravljavanje serijskih brojeva, pa tek onda štampanje takvih fotografija na laserskim kolor štampačima visoke rezolucije. Kao glavni nedostatak javlja loš kvalitet papira, falsifikatori su da bi otklonili ovaj nedostatak uzimali nevažeće, odnosno novčanice povučene iz optičaja, sa kojih su hemijskim putem uklanjali crteže, a zatim tako „očišćene“ novčanice koristili kao papir za štampanje falsifikata. Ovaj metod falsifikovanja daje verne kopije originalnih novčanica, ali zbog nedovoljne rezolucije na falsifikatu nedostaju najsitniji detalji crteža, već se na tim mestima kod falsifikovane novčanice javljaju beline ili mrlje.

S obzirom da je kod falsifikovanja novca krajnja namera lica da se takav novac stavi u opticaj kao pravi, iz razloga ostvarivanja protivpravne imovinske koristi (koristoljublje) ili iz razloga ugrožavanja ekonomskog sistema jedne zemlje (politički motiv), druga faza ovog krivičnog dela ogleda se u rasturanju lažnog novca. Ako falsifikovanje novca vrši neka dobro organizovana kriminalna organizacija, onda uglavnom novac ne rasturaju njegovi tvorci i lica iz samog vrha kriminalne organizacije, već sasvim treća lica, tzv., rasturači i to po pravilu van mesta u kom je falsifikovni novac izrađen.

Sama uspešnost u rasturanju falsifikovanog novca unapred je uslovljena određenim činiocima, poput kvaliteta izrade i količine falsifikovanog novca. Kako bi brže i lakše rasturili falsifikovani novac, tj. kako bi ga pustili u opticaj uz što minimalniji rizik od otkrivanja falsifikatori i rasturači veoma pažljivo biraju način i mesta na kojima će lažan novac stavljanje u opticaj. Obično su to mesta gde je velika frekvencija ljudi (pijace, tržni centri, kafane, itd). Oni uglavnom izbegavaju banke, pošte, menjačnice, jer je u njima rigorozna kontrola, a sami tim i veći rizik od otkrivanja lažnog novca. Kao najpogodnije doba dana, za rasturanje lažnog novca praktikuju večernje časove jer je vidljivost slabija, a mogućnost uočavanja nedostataka na falsifikatu pri veštačkom osvetljenju je znatno teža. Rasturanje lažnog novca vrše pojedinačno ili u grupama od dva do tri lica koji deluju koordinisano uz strogo podeljena zaduženja i uloge. Uglavom jedno lice neposredno rastura novac, noseći kod sebe jedan komad falsifikovanog novca, dok ostala lica čuvaju stražu i kod sebe drže preostlu količinu falsifikovanih novčanica, ili na neki drugi način pomažu stavljanje lažnog novca u opticaj. Npr., jedno ili više lica ima zadatak da opažanjem blagovremno uoči kakvu opasnost, kako bi o tome na vreme mogao da upozori lice koje neposredno rastura novac. Takođe, ova lica će se, u slučajevima kada žrtva posumnja ispravnost novca, umešati, tako što će autiritativnim nastupom prisutne ubeđivati da se radi o autentičnom novcu ili će veštim pokretom izvršiti zamenu lažne novčanice pravom novčanicom. Pri stavljanju lažnog novca u opticaj rasturači se služe raznoraznim trikovima. Npr., prilikom davanja lažnog novca razgovorom nastoje da skrenu pažnju lica kome predaju novac, na nešto drugo ili novac namerno gužvju ili prljaju kako bi mu dali što autentičniji izgled. Za rasturanje falsifikovanog novca obično biraju radnje u kojima rade starije osobe, verujući da postoji manja mogućnost da će one prepoznati falsifikat. Falsifikovanim novcem kupuju veoma malo robe i to one čija je cena koštanja najniža, iz razloga što im nije stalo do robe već do pravog novca koji dobijaju kao kusur.

4. ZAKLJUČAK

Većina falsifikovanog novca se uglavnom izrađuje u ekonomski razvijenim zapadnoevropskim zemljama, poput Italije, Nemačke, Francuske, Austrije i sl, dok se njegovo rasturanje vrši na teritoriji drugih zemalja uglavnom istočnoevropskih, onosno zemalja u tranziciji. Međutim, u poslednjih nekoliko godina sve je češća pojava da se falsifikovanje vrši i na teritoriji zemalja u tranziciji, što je slučaj i sa Republikom Srbijom, kao i Bosnom i Hercegovinom. Bilo da se novac falsifikuje u zemlji ili inostranstvu, do saznanja o mestu i vremenu falsifikovanja, odnosno ubacivanja na teritoriju zemlje i stavljanja u opticaj, kao i informacija o organizatorima, fainasijerima, i drugim relevantnim činjenicama za otkrivanje i dokazivanje ove kriminalne delatnosti, dolazi se kriminalističko obaveštajnim radom organa unutrašnjih poslova i službi bezbednosti. Osim toga, do bitnih informacija o falsifikovanju, planiranju ubacivanja i rasturanju novca u jednoj zemlji može doći i uprava carina u okviru svoje delatnosti, npr. neposrednom kontrolom na graničnim prelazima. Ukoliko su se lažne novčanice već stavljenе u opticaj, najčešći načini saznanja o ovom krivičnom delu su prijave od oštećenih građana, privrednih društava, banaka, menjačnica itd. Takođe, do saznanja o izvršenom krivičnom delu falsifikovanja novca može se doći i neposrednim radom organa unutrašnjih poslova. To je moguće u okviru sistematski pripremljenih i planski izvedenih operativno-kriminalističkih radnji kao što su, na primer: zaseda, specijalno osmatranje, praćenje, racija, pregled prevoznih sredstava, putnika i prtljaga, legitimisanje, ali i pojedinih istražnih radnji (pretresanje, veštačenje). Naime, policajac može u toku obavljanja redovnih aktivnosti, pojačane kontrole vozila, racije, odnosno tokom rada na otkrivanju, rasvetljavanju i dokazivanju krivičnih dela (prilikom pretresanja ili uviđaja), ustanoviti da je u tom trenutku poznato, odnosno nepoznato lice, izvršilo krivično delo, za čije postojanje službena lica organa unutrašnjih poslova nisu znala¹³⁶ (npr. pronađen je falsifikovan novac, sredstva za izradu lažnog novca i sl.).

Za uspešan rad na otkrivanju i razjašnjavanju krivičnog dela falsifikovanja novca neophodna je permanentna koordinacija i saradnja organa unutrašnjih poslova sa finansijskim institucijama, kao i sa građanima. Ukoliko se dođe do informacija da se u opticaju nalaze falsifikovane novčanice, potrebno je što pre informisati finansijske institucije, trgovinske radnje i građane o ovoj pojavi, naročito o kojoj se valuti radi, koje nominalne vrednosti, koji su nedostaci na osnovu kojih se može uočiti da

¹³⁶ V. Krivokapić, *Uvod u kriminalistiku*, Beograd, 2008, str. 87.

se radi o falsifikatu i slično. Na ovaj način povećava se mogućnost otkrivanja falsifikata, a samim tim i samozaštita građana od ovog oblika kriminaliteta. Po dobijanju informacija o nameri ubacivanja falsifikovanih novčanica na teritoriju jedne zemlje, odnosno o tome da je izrađen ili stavljen u opticaj lažan novac, postavljaju se odgovarajuće verzije o mogućim načinima unošenja u zemlju, načinu falsifikovanja, načinu rasturanja, o licima koja vrše ove delatnosti i sl. Na osnovu ovako postavljenih verzija sačinjava se operativni plan, koji osim planiranih operativno-taktičkih i istražnih mera i radnji, treba da sadrži i odgovarajuća uputstva o tome kako se treba ponašati prema licima koja vrše neku od napred navedenih delatnosti, tj. da li i u kom momentu takva lica treba lišiti slobode, odnosno propustiti ih i pratiti u cilju razotkrivanja ostalih saučesnika. Koje će radnje biti preduzete zavisice od okolnosti konkretnog slučaja. Najpre je neophodno operativno-taktičkim merama i radnjama (osmatranjem, praćenjem, prikupljanjem obaveštenja) pribaviti što više informacija o ličnosti osumnjičenog, zatim izvršiti veštačenje sumnjivog novca, pa tek onda preduzeti pojedine istražne radnje kao što su pretresanje osumnjičenog, odnosno njegovog stana, saslušanje osumnjičenog i sl. Veoma je važno u startu utvrditi da li je novčanica za koju se sumnja da nije autentična i zaista lažna i na koji način je izvršeno falsifikovanje, kao i kolika količina falsifikovanog novca je izrađena, zatim na kom mestu je izvršeno njegovo falsifikovanje, odnosno rasturanje, koji je motiv za izvršenje ovog dela? Da li su i koja specifična znanja i veštine potrebni za izradu tako falsifikovanog novca? Osim toga, bitno je utvrditi i da li se kod osumnjičenog ili u njegovom stanu nalazi još lažnih novčanica, kao i sredstva za izradu falsifikovanog novca, što se postiže pretresom osumnjičenog, odnosno pretresanjem njegovog stana. Mesta na kojima se mogu sakriti lažne novčanice kao i sredstva i materijali za izradu istih su veoma raznovrsna, uglavnom se oni skrivaju u postojećim šupljinama ili u tu svrhu posebno izrađenim skrovištima. Posebno treba obratiti pažnju na pronalaženje falsifikovanih novčanica, cinkanih ploča, klišeja, crtažeg pribora, probnih crteža, indiga, štamparskih boja, numeratora, noža za sečenje hartije, lupa, prese, kalupa, turpija, kisleina, flašica sa hemikalijama, posuda, neotopljenog metala u posuđu, metalne prašine (na podu, stolu i drugim mestim), zatim beležaka u kojima se nalaze adrese, brojevi telefona i drugi podaci koji mogu biti od značaja za dalji operativni rad, itd.¹³⁷ Činjenično stanje, odnosno pronađene

¹³⁷ A. Petrović, *Kriminalistička metodika, Viša škola unutrašnjih*

predmete i tragove treba fiksirati fotografisanjem i sačinjavanjem zapisnika o pretresanju, kako bi poslužili kao materijalni dokaz u krivičnom postupku.

Osim prikupljanja materijalnih dokaza u razjašnjavanju i dokazivanju ovog krivičnog dela, treba preduzeti određene istražne radnje u cilju prikupljanja ličnih dokaza, saslušanje osumnjičenog, saslušanje svedoka i predočavanje radi prepoznavanja. Prilikom predočavanja radi prepoznavanja najpre je nophodno da se od žrtve uzme opis lica od koga je primilo falsifikovanu novčanicu, a zatim mu se zajedno sa drugim sličnim licima predočava osumnjičeno lice.

Na kraju treba napomenuti da je jedan od veoma bitnih metoda za sprečavanje i suzbijanje falsifikovanja novca vođenje i upotreba operativnih kriminalističkih evidencija, kao što su: evidencija lažnog novca po tipovima falsifikata, načinu izvršenja, načinu proturanja i mestu proturanja, album fotografija lažnog novca, kartoteku kažnjenih falsifikatora, rasturača i ostalih saučesnika, a naročito onih koji deluju internacionalno, album fotografija otkrivenih falsifikatora, rasturača i ostalih saučesnika koji su pravosnažno osuđeni, lični dosije (sa dokaznim materijalom i osudom).¹³⁸

5. LITERATURA

1. J. Đ. Tahović, *Krivično pravo posebni deo*, Naučna knjiga, Beograd, 1953.
2. L.J. Lazarević, *Krivično pravo – posebni deo*, Savremena administracija, Beograd, 1993.
3. V. Krivokapić, *Uvod u kriminalistiku*, Beograd, 2008.
4. A. Petrović, *Kriminalistička metodika*, Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd, 1981.
5. V. Vodinić, *Kriminalistika*, Savremena administracija, Beograd, 1984.

poslova, Beograd, 1981, str. 401.

¹³⁸ V. Vodinić, *Kriminalistika, Savremena administracija, Beograd, 1984, str. 496.*